Indian Streams Research Journal
Vol -1 , ISSUE –1, Feb - 2011

Available online at www.isrj.net

मराठी भाषेचे भवितव्य व सद्यस्थिती एक आवलोकन

पारसे बिरा दशरथ

सहयोगी प्राध्यापक मराठी विभाग, श्री. शिवाजी महाविद्यालय, बार्शी ता. बार्शी जि. सोलापूर

सारांश :

मराठी भाषेला अभिजात भाषेचा दर्जा मिळणे कसे आवश्यक आहे. आणि कसे योग्य आहे. याबाबतीत महाराष्ट्रामध्ये सगळीकडे चवीने चर्चा होताना दिसते. यासंदर्भातील आपली मते अनेक अभ्यासकांनी मांडली आहेत. व हा विषय प्रसारमाध्यमातून कशाप्रकारे चर्चीला जातो आहे. यासंबंधी महाराष्ट्र शासनाने नुकतीच एक समिती स्थापन करुन या समितीने महाराष्ट्र शासनाला आपला ८४ पांनाचा अभ्यासपूर्ण मसुदा सादर केलेला आहे त्यामध्ये त्यांनी खालील गोष्टी तपासल्या आहेत.

प्रस्तावना :-

१. मराठीची प्राचीनता
२. भाषेची मौलिकता आणि सलगता
३. भाषिक आणि वाङ:मयीन परंपरेचे स्वंयभूपज
४. प्राचीन भाषा व तिचे आधुनिक रुप इ. निकष मराठी भाषा कशाप्रकारे पूर्ण करु शकते हे पुराव्यानिशी पटवून दिली आहे.

(लोकराज्य जाने. फेब्रु. २०१२ पृष्ठ क्र. ८१ ते ८३)

या चारसदस्यीय समितील सदस्यांपैकी डॉ. आ. ह. साळुखे यांचे मत काहीसे वेगळे आहे. त्यासंबंधीची कारणमीमांसा करतांना त्यांनी असे म्हटले आहे की, अभिजात भाषा म्हणजे केवळ अभिजनांची भाषा असे न होता ती बहुजनांची भाषा म्हजू-न ती विकसित झाली पाहिजे. यावर मला असे वाटते की, मराठी भाषेला अभिजात दर्जा मिळाला तर ती तिच्या बोली रुपासह गृहित धरली जावी ही अपेक्षा आहे

आता प्रश्न उरतो तो, मराठी भाषेच्या भवितव्याचा यावर मी असे म्हणने की मराठी भाषेला निश्चित स्वरुपाचे भवितव्य आहे कारण संतांनी मराठी भाषेबददल खूप काही लिहून ठेवले आहे त्यामध्ये त्यांनी मराठीचा लौकीक वाढविला आहे त्यामुळे मराठी भाषेला निश्चितपणे भवितव्य आहे असे मला वाटते.

माझा मराठीचा बोलु कौतुके।
ज्ञा-नेश्वर
संतकृपा झाली इमारत फळाआली
बहिणाई
संस्कृतवाणी देवे केली, मराठी काय चोरापासुन आली.
एकनाथ

जिंवा महाराष्ट्रातील वारकरी संप्रदाय अस्तित्वात आहे तोपर्यंत मराठी भाषेला निश्चितपणे भवितव्य आहे कारज - आपल्या देशात ३००० पेक्षा अधिक भाषा बोलल्या जातात ११ कोटी जनता ही मराठी भाषा बोलते आहे याचे कारण सरळ आहे.

मातृभाषेवर निस्सीम स्वरुपाचे असणारे प्रेम यामुळेच मराठी भाषा प्रभावीपणे अधिराज्य गाजविताना दिसते यासंदर्भात कवी सुरेश भट म्हणतात,

'लाभले आम्हास भाग्य बोलतो मराठी
जाहलो खरेच धन्य ऐकतो मराठी
धर्म पंथ जात एक जाणतो मराठी
एवढया जगात माय मानतो मराठी '

ही मराठी बद्दलची भक्ती कवी सुरेश भट यांनी वर्णिली आहे तेंव्हा हे सर्व लक्षात घेता. मराठी भाषेला निश्चतपणे भवितव्य आहे. कारण भाषा ही केवळ भाषा नसते. तर ती एक संस्कृती असते. आणि संस्कृती जतनाचे काम कोणा एका व्यक्तीचे नसते तर ते सर्वांचें असते. म्हणून इथल्या शिवाराचा प्रश्न आणि शहरांचा प्रश्न एकच असला पाहिजे तशाच प्रकारे शिवाराची भाषा आणि शहरांतील भाषा ही जोपर्यंत एक असणार नाही तोपर्यंत आपणास पूर्णअंशाने मराठी ही ज्ञानभाषा झाली असे म्हणता येणार नाही. यशवंतराव चव्हाण यांचे मत होते की, मराठी ही
ज्ञानभाषा झाली पाहिजे. आज अनेक अभ्यासक म्हणतांना दिसतात मराठी भाषेच्या अस्तित्वाची काळजी करण्याचे कारण नाही. जरज ज्ञानोबा तुकोबा यांच्या ग्रंथातुन जीवनाचे अवघे तत्वज्ञान सामावलेले आहे. हे खरे आहे.

आज अनेक भाषा काळाच्या ओघात मागे पडताना दिसतात तत्पूर्वी आपणासर्वांची एक जबाबदारी आहे. आज व्यवहारामध्ये मराठी भाषेचा वापर करणे कमीपणाचे वाटते. त्याकडे आपण सर्वांनी लक्ष दिले पाहिजे. जिथे - जिथे शक्य आहे. त्या त्या ठिकाणी मराठीचा वापर योग्य वेळी करणे व तिचे संवर्धन करण्याची जबाबदारी सर्वांची आहे.

माझ्या मराठीची गोडी मला वाटते. अवीट
माझ्या मराठीचा छंद, मना नित्य मोहवीत
ज्ञानोबाची तुकयाची, मुक्तेशांची जनाईची
माझी मराठी चोखंडी, रामदास शिवाजींची
माझ्या मराठीची थोरी, नित्यनवे रुप दावी
अवनथ होई माथा, मुखी उमटते ओवी

मराठीची थोरवी ही नित्य नवे रुप दाखविणारी आहे. त्यामुळे मराठी भाषेच्या भवितव्याचा विचार करण्याचे कारण नाही.

मराठी भाषेची सद्यस्थिती

मराठीची आस्वाद क्षमता वाढविली पाहिजे. परंतु आजतरी तसे होताना दिसून येत नाही. इंग्रजी माध्यमांच्या शाळांचे झालेले आक्रमण आपण थोपवू शकत नाही. महाराष्ट्रामध्ये राहणाऱ्या प्रत्येकाने मराठी भाषा बोलली पाहिजे यासाठी सक्ती करणे गरजेचे आहे. आपज अनेक प्रकारे सांगत असतो,बोलत असतो. परंतु इतर भाषा व्यवहार करताना आपण धन्यता मानत असतो. यासारख्या उदासिनतेमुळे मराठी भाषेचा प्रश्न दुर्लक्षित राहिला आहे. आपणाला चांगल्या अर्थाने संवदेनशील माजूस म्हजून वावरायचे असेल तर त्यासाठी भाषा हेच प्रभावी माध्यम आहे. म्हणून भाषा वृध्दी व समृध्दीसाठी आपण सर्वांनी पुढाकार घ्यावा व तिच्या जतनाचे काम करावे. अन्यथा मराठी भाषेला एका मोठया संकटाला सामोरे जावे लागेल.

आज आपणाकडे ज्ञानलालसा विकसित होईल अशी परिस्थिती सध्या तरी दिसत नाही. व्यापक विस्तार आणि बदल दिसतो. मात्र गुणवत्तेचा श्वास कमी होताना दिसतो. जागतिक मराठी दिनाच्या निमित्ताने यावर विचार होणे गरजेचे आहे. एवढेच नव्हें तर यावर जोपर्यंत निर्भीडपणे लिहिले वा बोलले जाणार नाही. तोपर्यंत नविन कांही निर्माण होणार नाही. असे बोलणारी माणसेच समाजाला दिशा देणारी असतात. असे मला वाटते.

काही उपाय

मातृभाषेसाठी आपण काय करु शकतो यासाठी माझे काही आवलोकन पुढीलप्रमाणे

१. दैनंदिन जीवनात आपण १० तरी मोबाईल कॉल घेतो किंवा करतो. त्यावेळी आपण संभाषणाची सुरुवात हॅलो ------। अशी करतो आपण आपल्याभाषेतून सुरुवात केली तर ----- नमस्कार बोला। अशी केली तर आपल्या भाषेबद्दलचे प्रेम व्यक्त होईल.

२. आपण मोबाईलवरुन लघुसंदेश पाठवितो तो इंग्रजीतुनच सरास असतो. आपण तोच मराठीतून पाठविला तर आपल्या भाषेवरचे प्रेम व्यक्त होताना दिसेल.

३. मातृभाषेतील प्रेमाबरोबरच माहिती तंत्रज्ञानात मराठीभाषेचा वापर समोरच्यालाही समाधान देऊ शकेल. (ईमेलचेही तेच आहे)

४. आज आपणाकडे नोकरदार लोकांना सुटया हव्या असतात.

५. पण आपण भारतीय महिने आणि दिनदर्शिका विसरतो.

६. जुरुपोर्णिमेच्या ऐवजी वटपौर्णिमा आठवत असते.

७. पण चैत्र, वैशाख, जेष्ठ ------- असे महिने आणि त्या महिन्यात येणारे सण आपणास सांगता येतील का? याबद्दल शंका आहे.

८. नवरात्र म्हणजे अश्विन महिना हे किती लोकांना सांगात येईल याबददल शंका आहे.

९. वाढदिवसाला, शुभकार्याला, अभिनंदन करताना भेटवस्तु देण्याच्या प्रथा आत्ता चांगल्याच रुजल्या आहेत. अशावेळी ही भेटवस्तु म्हणून चांगली मराठी पुस्तके, कादंबऱ्या, कथासंग्रह यांचा विचार करायला हवा.

१०. बँज्, विमा ज्ंपनी - चलध्वनी कंपन्या यांच्याकडून मराठीतून माहिती सूचना पुस्तिका, प्रपत्रे - फॉर्म इ. देण्याचे आग्रह करावेत.

११. आपली स्वाक्षरी शक्य असल्यास मराठीतून करावी.

१२. इत्यादी गोष्टीच्या मध्ये जेवढी म्हणून भर घालता येईल तेवढी उत्तम होईल. असे या निमित्ताने मला वाटते अन्यथा इ

भाषेच्या मृत्यूबरोबरच निसर्गविज्ञानाचा ज्ञानसाठाही लुप्त होत असतो. कारण भाषा बोलणाऱ्या लोकांकडे स्थानिज् निसर्गातील वनस्पती तसेच निसर्गशास्त्राचे ज्ञान असते. हे सर्व जतन करण्यासाठी आपण आपले योगदान नाही दिले तर मराठी भाषेला मोठया संकटाला सामोरे जावे लागेल असे मला वाटते. तेंव्हा अशा प्रज्ारचे प्रयत्न झाले तरच अशा कार्यक्रमाचा उपयोग झाला असे होईल.

'माझ्या मराठी मातीचा लावा ललाटाचा टिळा
हिच्या संगाने जागतील, दऱ्याखोऱ्यातील शिळा
माझ्या मराठी मातीचा नका करु अपमान
तिच्या खुशी जन्मले नररत्नांची खाण'

कुसुमाग्रज

'जैसी हरळामाजी रत्नकुईला
की रत्ना माझी हिरा ि□ळा
तैसी भाषा माझी चोखळा
भाषा मराठी '

फादर स्टिफन्स

पारसे बिरा दशरथ
सहयोगी प्राध्यापक मराठी विभाग, श्री. शिवाजी महाविद्यालय, बार्शी ता. बार्शी जि. सोलापूर